

ВАЛЕНТИНА СЛЮЗКО,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Україна, м. Хмельницький,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,

вул. Прокурівського підпілля, 139)

VALENTINA SLIUZKO,

Candidate of pedagogic al sciences, associate professor

(Ukraine, Khmelnytskyi,

Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy,

Proskurivskoho Pidpillia Str., 139)

orcid.org/ 0000-0003-2123-217X

**Інтермедіальний аналіз як метод вивчення художніх творів
майбутніми учителями літератури**
**Intermedial Analysis as a Method of Studying Artistic Literary Works
by Future Teachers of Literature**

Анотація. У поданій статті розглядаються теоретико-прикладні засади використання інтермедіального аналізу як методу дослідження художніх творів у процесі вивчення студентами предмета «Історія зарубіжної літератури», що є важливою складовою формування загальних та фахових компетентностей майбутніх учителів літератури, а саме: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел, умінні інтерпретувати літературні явища і процеси, зіставляти їх, здійснювати літературознавчий аналіз художнього тексту.

Завдяки запропонованому нами в статті методу інтермедіального аналізу студенти вчать розуміти мистецтво як цілісну систему, розрізняти аналітико-змістову інформацію про окремі види мистецтва і їх зв'язок з літературою, бачити в різних видах і жанрах мистецтва джерела, тематику, образи і засоби для створення художнього літературного тексту. Таким чином, у процесі інтермедіального аналізу відбувається дослідження художніх характеристик різних видів мистецтва, які входять у змістове поле конкретного твору літератури, студенти отримують можливість вивчати літературу, види і засоби художньої інтерпретації літературного тексту через інші види мистецтва, що урізноманітнює освітній процес, робить його цікавим.

Ключові слова: *взаємодія мистецтв, синтез мистецтв, інтермедіальність, інтермедіальний аналіз, літературознавчий аналіз, інкорпорація, загальні і фахові компетенції.*

Summary. The theoretical-applied principles of the use of intermedial analysis as a method of research of artistic literary works in the process of studying the subject "History of Foreign Literature" have been presented in the given article. They are important components of the formation of general and professional competences of the future teachers of literature, in particular, the ability of abstract thinking, analysis and synthesis, the ability of search, processing, and analyzing information from a variety of sources, the skills of interpreting the literary phenomena and processes and correlating them with artistic phenomena and processes, the implementing of literary art texts analysis.

Due to the given method of intermedial analysis, students learn to understand art as a complete system, to distinguish analytical-meaningful information about certain types of art and their relationship with literature, to comprehend different types and genres of art sources, themes, images and means for creating artistic literary texts. Thus, in the process of intermedial analysis there is a study of artistic characteristics of different kinds of arts, which are included in the semantic field of a particular literary work, which enriches the process of mastering knowledge and making it interesting.

Key words: *art interaction, synthesis of arts, intermediality, intermedial analysis, art analysis, incorporation, general and professional competences.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... *Літературознавство за роки розвитку накопичило чимало методів і прийомів наукового дослідження художньої літератури. І все ж метод аналізу залишається головним у таких літературознавчих галузях як історія літератури, літературна теорія і критика, методика викладання літератури.*

Метод літературознавчого аналізу постійно в полі зору сучасної методики викладання літератури. Події, пов'язані з пандемією Covid-19, показали, що сучасний педагог повинен не тільки уміти використовувати навчальні Інтернет-ресурси, одиничні медіа. Не менш важливим виявилось питання

адаптації існуючих засобів і методів навчання до нових умов дистанційної роботи, що передбачає пошук інноваційних, цікавих дидактичних технологій. Тому майбутні учителі літератури у своєму професійному кейсі повинні мати методичні компетентності, що базуються на умінні інтерпретувати літературні явища і процеси, зіставляючи їх з іншими мистецькими системами, здійснювати інтермедіальний аналіз художнього твору.

Аналіз основних досліджень і публікацій... Інтермедіальні дослідження в культурології, теорії мистецтв, літературознавстві були започатковані в минулому столітті і досі залишаються порівняно новими. Про взаємозв'язок теорії інтермедіальності і теорії медіа дискутують В. Беньямін, Н. Ісагулов, Ф. Кітлер, Т. Кушнірова, М. Маклюен, С. Нагорна, Д. Наливайко, М. Орлова, В. Прасолова, Г. Ремак, Г. Савчук, І. Смирнов, Т. Стратан-Артишкова, Н. Тішуніна, В. Флюссер, О. Ханзен-Леве та ін.

Ісагулов Н. стверджує, що ще у 1965 році Д. Хігінс, посилаючись на англійського поета-романтика і літературного критика С. Кольріджа, вводить у наукову термінологію поняття «intermedia», вкладаючи у його зміст концепцію злиття в одному творі декількох різних видів мистецтва (Ісагулов Н., 2011).

До виникнення і широкого поширення терміну «інтермедіальність», проблема взаємодії мистецтв розкривається й осмислюється у працях багатьох філософів і мистецтвознавців: М. Бердяєва, Ю. Борева, В. Ванслоа, Г. Гегеля, М. Каган, І. Канта, Ю. Лотмана, П. Новаліса, П. Флоренського, І. Франка, Ф. Шеллінга, Ф. Шлегеля, К. Шнаазе та ін.

Поняття «інтермедіальність» складається з двох частин «inter» і «media». Термін «Інтер» перекладається з латини як «між», «серед», «взаємно». У латинській мові є термін «medium» – який означає те, що посередині і використовується здебільшого у езотериці. З англійської мови термін «медіа» перекладається як «засоби масової інформації». Термін «інтермедіальний» передбачає особливий вид взаємовідносин між шедеврами мистецтва, які є своєрідними носіями інформації (медіа) включених у власне мистецький твір. Ці взаємовідносини між (інтер) і медіа (в даному контексті це – мистецькі твори) і є інтермедіальністю (УКРЛІТ.ORG., б.д.).

В. Прасолова вважає, що шедеври світового мистецтва приваблюють літераторів можливістю віднайти суголосні власним мотиви, настрої, образи. Вони стають для них невичерпним джерелом натхнення, підказують оригінальні художні рішення, збагачують арсенал зображально-виражальних засобів. Мистецький артефакт служить імпульсом до виникнення нового словесного твору, набуваючи при цьому індивідуально-авторської інтерпретації (Прасолова В., 2015).

Отже, «інтермедіальність» як наукове поняття використовується в багатьох галузях гуманітарних знань: філософії, мовознавстві, культурології, мистецтвознавстві, літературознавстві. Здебільшого його інтерпретують як наявність в мистецькому творі таких образних структур, які містять у собі інформацію про інші види мистецтва (медіа).

У II пол. XX століття в літературознавстві з'явився новий термін «інтермедіальний аналіз». Витоки його – у дослідженні і тлумаченні художньої літератури як своєрідної знакової системи, яка для змалювання образної інформації залучає різноманітні медіа. Якщо у літературі – це художнє слово, то живописі – лінія, колір, скульптурі і архітектурі – простір, об'єм, пластика, музиці – звук тощо. Взаємодіючи в контексті літературного твору, вони не просто створюють новий зміст, а продукують якісно нову художню структуру, де медіа контактують, взаємодоповнюються, модифікують. Окрім того, твір художньої літератури може також виступати у ролі медіа і взаємодіяти з театральним, музичним, образотворчим, кіномистецтвом тощо. Його зміст переводитися у сценарій, лібрето, сюжет... До художнього переведення відносяться такі види: екранізація, інсценізація, у яких зміст оригіналу практично не змінюється; ілюстрації, найбільш адекватні першоджерелам (книжна, музична, пластична); твори «за мотивами», коли новий твір по відношенню до оригіналу є результатом трансформації (Борев Ю., 1988, с.33).

Дослідження таких процесів в царині літературознавства ми називаємо інтермедіальним аналізом твору художньої літератури.

Метою статті є дослідження змісту поняття «інтермедіальний аналіз» як методу вивчення художньої літератури майбутніми учителями літератури.

Виклад основного матеріалу... Український учений-літературознавець Г. Савчук детально аналізуючи словотвірну основу терміну «інтермедіальність», наголошує: «... «інтермедіальність» може бути перекладена на українську мову як «міжмедіальність». Термін утворився, очевидно, за аналогією до поняття «інтертекстуальність», коли актуальною стала потреба розмежування міжтекстових і міжмистецьких зв'язків. Щодо складника «media», то він є множиною до слова «medium», що в перекладі з латини означає «середина», «середній». Цей корінь є твірною базою для слів, які згодом були адаптовані українською мовою: медіана, медіум, медієвістика, медіокритас, мас-медіа, мультимедіа тощо. Таке розгалужене словотвірне гніздо вводить поняття «інтермедіальність» до системи сучасної інтердисциплінарної термінологічної парадигми» (Савчук Г., б.д.).

Термін «інтермедіальність» утвердився в науці завдяки виходу у 1983 році статті А. Ханзен-Льове «Проблема кореляції словесного та зображального мистецтва на прикладі російського модерну». На його думку, інтермедіальність – це переклад з мови одного виду мистецтва на мову іншого в межах однієї культури або об'єднання між різними елементами мистецтва в мономедійному (література, живопис тощо) або мультимедійному (театр, кіно тощо) тексті (Ханзен-Лёве О., 2016). У дослідженні німецький учений виокремив три моделі інтермедіальності:

- перша пов'язана з моделюванням фактури іншого виду мистецтва, наприклад: візуальних форм у поезії, таких, як акровірш, паліндром тощо;
- друга модель інтермедіальності виявляється в реалізації формотвірних принципів музичного, живописного чи архітектурного твору в літературному;
- третя – ґрунтується на інкорпоруванні мотивів, образів, сюжетів музики, живопису чи інших видів мистецтва в літературний текст (Ханзен-Лёве О., 2016).

Головною ознакою інтермедіальності є включення (інкорпорація) в мистецький твір інших мистецьких шедеврів як носіїв нової інформації.

На основі досліджень інтермедіальних студій вітчизняних і зарубіжних учених ми розробили власну модель інтермедіального аналізу художнього твору, яку використовуємо в студентській аудиторії для вивчення творів художньої літератури:

На початковому етапі вивчаємо зміст, особливості, значення в історії мистецтва та в інших науках медіа, який переводиться у літературний твір.

Основний етап – це дослідження літературного твору як художньої системи з введеними в неї інтермедіальними образами.

Завершальний етап – це формулювання висновків стосовно художньої доцільності інкорпорації різних мистецьких медіа в творах художньої літератури.

Виходячи з того, що для нас інкорпорування – це вмонтовування мотивів, образів, сюжетів музики, живопису чи інших видів мистецтва в літературний текст, ми ставили завдання зв'язувати, що інкорпорується, якими засобами відбувається інкорпорація і який продукт (медіа) зрештою отримує і письменник, і читач внаслідок такої інкорпорації (УКРЛІТ.ORG., б.д.).

Приклади включення в літературу мистецьких шедеврів ми прочитуємо у творах вітчизняних і зарубіжних письменників: О. Кобилянської «Valse melancoliqua», «Impromptu phantasie», Лесі Українки «У пущі», Валер'яна Підмогильного «Місто», Павла Загребельного «Диво», І. Франка, М. Рильського «Сікстинська мадонна», В. Гюго «Собор Паризької Богоматері», Ж. Санд «Консуело», Т. Манн «Доктор Фаустус», Е. Форстер «Куди бояться ступити ангели», С. Моем «Місяць і грош», Ден Браун «Янголи і демони» та у багатьох інших.

Твори художньої літератури, які стали сюжетами для кінофільмів, музичного і оперного мистецтва, досліджуються нами за допомогою одного з прийомів інтермедіального аналізу – компаративістського зіставлення книги і того мистецького продукту, який створений за його змістом чи мотивами. Цей вид роботи актуальний на першому курсі. Студенти, учорашні учні, не завжди мають досвід читання великих художніх текстів, навіть якщо обрали фах учителя літератури. Тому одне із завдань викладача – розвинути інтерес до літератури і пробудити бажання читати. Під час лекції порівнюємо буктрейлер до книги, яку вивчаємо і трейлер до фільму чи опери, відзнятого за мотивами цієї книги. На практичному занятті студенти вже самостійно порівнюють книгу і фільм та роблять власні висновки щодо художньої цінності обох медіа. Зрозуміло, що такий вид роботи вимагає детального знайомства з обома творами. Завдяки таким прийомам студент, який часто нагадує мешканця Internetкраїни з добре розвиненим кліповим типом мислення, не тільки вчиться аналізувати художній твір, але повертається до системного читання великих літературних текстів і аналізу прочитаного.

Висновки... Завдячуючи методу інтермедіального аналізу ми вчимо студентів *бачити* у літературному творі художню цінність присутності інших видів мистецтва, або ж літературного твору в іншому мистецькому жанрі (кінофільм, лібрето, сюжет балету чи мюзиклу тощо), розвиваємо уміння *виявляти* мету і спосіб використання митцем саме таких мистецьких медіа та *зіставляти* їх в контексті жанрової доречності, розвиваючи уміння порівнювати твори мистецтва, опираючись на їхній зміст і художню цінність. Студенти вчать розпізнавати, як саме мистецькі образи розширюють, доповнюють чи змінюють сюжетно-композиційну канву, художньо-образну систему (наприклад, монументальна споруда чи картина стає художнім текстом, архітектурний шедевр чи скульптура – образом-символом тощо). Такі види роботи змінюють ставлення студентів до читання і аналізу як методів навчальної роботи, збуджують і активізують творчу уяву, без якої неможливо сформулювати особистість майбутнього учителя літератури.

Завдяки інтермедіальному аналізу як методу вивчення художнього тексту навчання в студентській аудиторії перетворюється на цікавий, професійно зорієнтований процес формування загальних та фахових компетентностей майбутніх учителів літератури, а саме: здатності до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатності до пошуку, оброблення та аналізу інформації з

різних джерел; уміння інтерпретувати літературні явища і процеси, зіставляти їх з іншими мистецькими системами, здійснювати літературознавчий аналіз художнього тексту.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Боров, Ю. (1988). Эстетика. 4-е изд., дополн. Москва: Политиздат / Borev, Yu. (1988). Estetika [Aesthetics.]. 4-e izd., dopoln. Moskva: Politizdat [in Russian].
2. Волощук, Л. (2017). Інтермедіальність як прояв міжмистецької поліфонії у новелах Ольги Кобилянської. Синопис: текст, контекст, медіа.1. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint> (дата звернення: 15.10.2019) / Voloshhuk, l.(2017). Intermedialnist yak proyav mizhmisteckoї polifonii u novelax Olgi Kobilyanskoї. [Intermediality as a manifestation of inter-artistic polyphony in Olga Kobylyanska's short stories]. Sinopsis: tekst, kontekst, media.1. Retrieved from: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/20991> (last accessed 15.10.2019). [in Ukrainian].
3. Дичківська, І. М. (2005). Інноваційні педагогічні технології [Навч. посібник]. Київ: Академвидав / Dichkivska, I. M. (2005). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii [Innovative pedagogical technologies] [Navch. posibnyk]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
4. Інтермедіальність в літературі: к определению понятия. URL: http://www.intermediality.info/2013/05/blog-post_7.html (дата звернення 05.03.2020) / Intermedialnost v literature: k opredeleniu poniatia. Retrieved from: http://www.intermediality.info/2013/05/blog-post_7.html (last accessed 20.03.2020) [in Russian].
5. Исагулов, Н. (2011). Интермедіальность как предмет научных исследований. Донецк: Донну. URL: http://www.intermediality.info/2013/05/blog-post_10.html (дата звернення 13.04.2020) / Isagulov, N. (2011). Intermedialnost kak predmet nauchnykh issledovaniı. [Intermediality as a subject of scientific research]. Doneck: Donnu. Retrieved from: http://www.intermediality_10.html (last accessed 05.05.2020) [in Russian].
6. Наливайко, Д. (2006). Література в системі мистецтв як галузь компаративістики. Теорія літератури й компаративістика. Київ: Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". / Nalyvaiko, D. (2006). Literatura v systemi mystectv yk halus kompartivistiki. [Literature in the art system as a branch of comparative studies]. Teoriia i kompartivistika. Kyiv: Vidavnychii dim „Kyivo – Mohilianska akademiia” [in Ukrainian].
7. Просалова, В. Інтермедіальність як явище мистецтва і метод аналізу. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua>cgiirbis_64/ (дата звернення 03.05.2020) / Prosalova, V. Intermedialnist yak yavishche mistectva i metod analizu. [Intermediality as a phenomenon of art and a method of analysis.]. Retrieved from: www.irbis-nbuv.gov.ua>cgiirbis_64/ (last accessed 03.05.2020) [in Ukrainian].
8. Просалова, В. (2015). Інтермедіальні аспекти української літератури. Донецьк–Вінниця: Донну / Prosalova, V. (2015). Intermedialni aspekti ukrainskoї literaturi. [Intermediate aspects of Ukrainian literature.]. Doneck–Vinnicya: Donnu [in Ukrainian].
9. Падалка, Г. М. (2008). Педагогіка мистецтва. Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін. К.: Освіта України. / Padalka, Gh.M. (2008). Pedahohika mystectva. Teoriia i metodyka vykladannia mysteckykh dyscyplin. [Pedagogy of the Arts. Theory and Methods of Teaching Art Disciplines]. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
10. Савчук, Г. «Інтермедіальність» як категорія літературознавства й медіології. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/1> (дата звернення 15.05.2020) / Savchuk, G. O. «Intermedialnist» yak kategoriia literaturoznavstva sh metodolohii. [«Intermediality» as a category of literary criticism and mediology]. Retrieved from: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/1> (last accessed 15.05.2020) [in Ukrainian].
11. УКРЛІТ.ORG. Публічний електронний словник. URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/> (дата звернення 10.05.2020) / UKRLIT.ORG. Publichnyi elektronnyi slovnyk. Retrieved from: <http://ukrlit.org/slovnyk/> (last accessed 10.05.2020) [in Ukrainian].
12. Ханзен-Лёве, О. (2016). Интермедіальность в русской культуре: От символизма к авангарду. Москва: РРГУ / Chanzen-Lyove, O. (2016). Intermedialnost v russkoj kulture: ot simvolizma k avangardu [Intermediality in Russian Culture: From Symbolism to the Vanguard]. Moskva: RRGU [in Russian].